

Designing and validating a model for identifying obstacles to the development of ecotourism in Lorestan province

Gholam Hassan Heidary¹ , Khal Nazar Mohabbatof²

1. (Corresponding Author) Department of Geography, Sadruddin Eini State University of Tajikistan, Dushanbe, Tajikistan

Email: ghassanheidari2015@yahoo.com

2. Department of Geography, Sadruddin Eini State University, Tajikistan, Dushanbe, Tajikistan

Email: mohabbatof@gmail.com

ARTICLE INFO

Article type:

Research Article

Article History:

Received:

29 March 2024

Received in revised form:

28 May 2024

Accepted:

8 July 2024

Available online:

22 August 2024

Keywords:

Ecotourism,
Environmental Challenges,
Nature Tour,
Barriers To Sustainable
Development,
Lorestan.

ABSTRACT

The aim of the current research was to identify the obstacles to the development of ecotourism in Lorestan province. Therefore, this research is developmental in terms of its purpose, and in terms of the collection method, it is a mixed (qualitative-quantitative) research. In the qualitative part, the theme analysis method was used, and in the quantitative part, the structural equation modeling method was used. The statistical population included experts in the field of ecotourism in the qualitative part and nature and ecotourism tourists in the quantitative part. The studied area is the lush province of Lorestan. In the qualitative section, 15 people were selected as a sample with the purposeful snowball sampling method, and a semi-structured interview was conducted with them, and it went to the theoretical saturation stage, and in the quantitative section, 320 people were selected by random sampling. The tool for collecting findings was a semi-structured interview in the qualitative part and a researcher-made questionnaire in the quantitative part. Data analysis was done in the qualitative part with the three-step coding method of Strauss and Corbin (1989) in the Maxqda and Edrawmax software environments, in the quantitative part with structural equation modeling in the SmartPLS software. Based on the research findings in the qualitative part, there are 238 basic themes, 19 organizing themes and 6 basic themes, including environmental challenges, educational challenges, economic challenges, social and political challenges, cultural challenges and structural challenges and the use of technology for development obstacles. Ecotourism was identified in Lorestan province. The findings of the quantitative section showed that all the identified barriers were able to predict the main structure well and the model fit rate was calculated as 0.663.

Citation: Heidary, G. H., & Mohabbatof, K. N. (2024). Designing and validating a model for identifying obstacles to the development of ecotourism in Lorestan province. *Journal of Urban Tourism*, 11 (2), 75-95.

 <http://doi.org/10.22059/jut.2024.375698.1206>

© The Author(s)

Publisher: University of Tehran Press

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Despite having many natural attractions, the country's ecotourism has faced various problems and obstacles in attracting nature tourists, which has prevented its expansion. As stated, ecotourism does not have a very suitable position in the tourism industry of our country, if infrastructure is provided and nature lovers are attracted, it is possible to get good job and income opportunities while promoting this industry. Among the 31 provinces of Iran, Lorestan province has very high capacities for the development of ecotourism due to its location in the middle Zagros mountains, its pristine and diverse nature, mountainous and dense forest areas, beautiful waterfalls, roaring rivers, wetlands and spectacular caves. Unfortunately, no special attention has been paid to it so far. Therefore, the aim of the current research is to identify the obstacles to the development of ecotourism in Lorestan province. In fact, the main question of this research is, what are the obstacles and challenges for the development of ecotourism in this province?

Methodology

In terms of the goal, the current research was part of developmental research, and in terms of the method of gathering findings, it was part of mixed (qualitative-quantitative) research. In the qualitative part, thematic analysis method was used to identify the obstacles to the development of ecotourism in Lorestan province, and in the quantitative part, structural equation modeling was used to validate the model obtained from the quantitative method.

The statistical population included experts in the field of ecotourism in the qualitative part and nature and ecotourism tourists in the quantitative part. In the qualitative section, 15 people were selected using the purposeful snowball sampling method, and in the quantitative section, 320 people were selected as samples using the random sampling method. The tools for collecting findings in the qualitative part include semi-structured interviews and in the quantitative part, researcher-made questionnaires.

The study area, the green province of Lorestan, was chosen because it has a high

potential to attract ecotourism opportunities in the country. Lorestan province is also a talented and ideal region for the development of ecotourism in terms of being located in the middle Zagros mountains. Due to the diversity of climatic and biological conditions (including flora and fauna), geotourism potentials, including geological resources, geomorphology, hydrogeology, karst landscapes, and water capacities, have great capabilities for the development of ecotourism.

Results and discussion

In the qualitative section, in the open coding stage, 238 codes were identified under the title of basic themes. In the second stage of these codes, there are 19 organizer themes including: weak environmental awareness, weak environmental knowledge, weak environmental literacy, weak tourism education system, weak tourism research system, weak practical environmental knowledge, high cost of tourism, lack of marketing. International, unfavorable financial infrastructure, politicization of the ecotourism industry, social barriers, inappropriate image of the country at the international level, weak international communication, weak environmental ethics, weak environmental beliefs, poor organization of historical centers, weakness in transportation lines, lack of Accommodation units and weakness in technological infrastructure were reduced and finally 6 main themes were identified under the titles of obstacles to the development of ecotourism in Lorestan province. These obstacles include environmental challenges, educational challenges, economic challenges, social and political challenges, cultural challenges and structural challenges and exploitation of technology. In order to better understand these challenges, the results are presented in schematic number (2). In the quantitative part, the results show that the environmental barriers component is 19.77, the educational challenges component is 27.92, the social and political challenges component is 10.29, the economic challenges component is 6.75, the structural and technological challenges component is 25.15, the cultural challenges

component is 17.33, predict the obstacles of ecotourism in Lorestan province.

Conclusion

The results of the research in the open coding stage numbered 238 basic themes, in the central coding stage number of 19 organizing themes and in the selective coding stage into 6 main themes including environmental challenges, educational challenges, economic challenges, social and political challenges, cultural challenges and The structural challenges and exploitation of technology were reduced under the title of obstacles to the development of ecotourism in Lorestan province. According to the research results, one of the obstacles of ecotourism in Lorestan province was environmental challenges. In order to confirm the results of this part of the research, it can be said that the lack of environmental awareness and knowledge and the improper use of natural resources and the abuse of natural resources by natural and legal persons and even government bodies have caused significant damage to wealth, resources and assets. The natural resources of the country, which are the main and sustainable sources of ecotourism, should be imported. The results showed that another obstacle to the development of ecotourism in Lorestan province is educational challenges. The discussion of education and promoting the understanding of the real value of natural resources and interaction with the local community and respect for the culture of the host community are essential educational and scientific discussions in ecotourism. Another challenge and obstacle to the development of ecotourism in Lorestan province is economic challenges. This challenge is caused by the combination of obstacles such as the politicization of the ecotourism industry, social obstacles, the inappropriate image of the country at the international level, and the weakness of international communication. In order to explain this research finding, it can be claimed that policy-making in the formulation and management of comprehensive ecotourism plans for sustainable development should be done by specialists and experts in

environmental, social, tourism, and tourism sciences and under the direct supervision of governments, and so far this issue has been The general policies of Lorestan province tourism system have not been considered. Compilation of comprehensive tourism programs is basically done in three short-term, medium-term and long-term time frames and taking into account the natural and cultural capacities of each geographical region.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

طراحی و اعتبار یابی مدل شناسایی موانع توسعه اکوتوریسم در استان لرستان

غلامحسین حیدری^۱، خال نظر محبت اف^۲۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا، دانشگاه دولتی صدرالدین عینی تاجیکستان، دوشنبه، تاجیکستان. Email: ghassanheidari2015@yahoo.com۲- گروه جغرافیا، دانشگاه دولتی صدرالدین عینی تاجیکستان، دوشنبه، تاجیکستان. Email: mohabbatof@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۱/۱۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۳/۰۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۴/۱۸

تاریخ چاپ:

۱۴۰۳/۰۶/۰۱

واژگان کلیدی:

اکوتوریسم،

چالش‌های زیست‌محیطی،

طبیعت‌گردی،

موانع توسعه پایدار،

لرستان.

هدف پژوهش حاضر شناسایی موانع توسعه اکوتوریسم در استان لرستان بوده است. لذا این پژوهش به لحاظ هدف، توسعه‌ای و به لحاظ شیوه گردآوری جز تحقیقات آمیخته (کیفی-کمی) است. در بخش کیفی از روش تحلیل مضمون و در بخش کمی از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. جامعه آماری در بخش کیفی شامل کارشناسان و خبرگان حوزه اکوتوریسم و در بخش کمی گردشگران طبیعت و اکوتوریسم بود. منطقه مورد مطالعه، استان سرسبز لرستان انتخاب شده است. در بخش کیفی با روش نمونه‌گیری هدفمند گلوله برفی تعداد ۱۵ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب و مصاحبه نیمه ساختاریافته با آن‌ها انجام شد و تا مرحله اشباع نظری پیش رفت و در بخش کمی تعداد ۳۲۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری یافته‌ها در بخش کیفی مصاحبه نیمه ساختاریافته و در بخش کمی پرسشنامه محقق ساخته بود. تحلیل داده‌ها در بخش کیفی با روش کدگذاری سه مرحله‌ای اشتراوس و کوربین (۱۹۸۹) در محیط نرم‌افزار Edrawmax و Maxqda در بخش کمی با مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار SmartPLS انجام گرفت. بر اساس یافته‌های پژوهش در بخش کیفی ۲۳۸ مضمون پایه، ۱۹ مضمون سازمان دهنده و ۶ مضمون پایه از جمله چالش‌های زیست‌محیطی، چالش‌های آموزشی، چالش‌های اقتصادی، چالش‌های اجتماعی و سیاسی، چالش‌های فرهنگی و چالش‌های ساختاری و بهره‌برداری از تکنولوژی برای موانع توسعه اکوتوریسم شناسایی شدند. یافته‌های بخش کمی نشان داد که همه موانع شناسایی شده به‌خوبی توانستند سازه اصلی را پیش‌بینی کنند و میزان برازش مدل ۰/۶۶۳ محاسبه شد.

استناد: حیدری، غلامحسین و محبت اف، خال نظر. (۱۴۰۳). طراحی و اعتبار یابی مدل شناسایی موانع توسعه اکوتوریسم در استان لرستان. مجله گردشگری شهری، ۱۱ (۲)، ۷۵-۹۵.

<http://doi.org/10.22059/jut.2024.375698.1206>

مقدمه

به دلیل جدید بودن پدیده اکوتوریسم در اکثر کشورهای در حال توسعه، من جمله در ایران، برخی دولت‌ها بخش خصوصی و مردمی در چگونگی مدیریت و گسترش آن تجربه مورد نیاز را ندارند. نهاد بین‌المللی UNWTO وابسته به سازمان ملل تأکید می‌کند که گردشگری ابتدا باید در سطوح ملی و منطقه‌ای برنامه‌ریزی شود. در این سطوح می‌بایست سیاست‌های توسعه گردشگری، من جمله عوامل سازمانی، نیروی اجرای، طرح‌های ساختاری، استانداردهای تسهیلاتی و سایر عناصر مورد نیاز توسعه و مدیریت گردشگری، تهیه و تدوین گردند. در دهه‌های گذشته، گردشگری همواره رو به رشد و در حال متنوع شدن و یکی از بزرگ‌ترین بخش‌های اقتصادی جهان بوده است. تعداد گردشگران بین‌المللی با وجود همه بحران‌های سیاسی (جنگ، انقلاب‌ها، آشوب و ناامنی) و اقتصادی (رکود اقتصادی، بحران سرمایه‌داری) در مناطق مختلف جهان از سال‌های دهه ۱۹۵۰ م تاکنون همواره رو به رشد بوده است (ویسی و مهماندوست، ۱۳۹۸). ممکن است در مناطقی از جهان دچار رکود و در زمان کوتاه دچار کاهش شود اما برآیند جهانی آن همیشه مثبت و دارای رشد زیادی بوده است (Neger, 2022: 313). تعداد گردشگر بین‌المللی از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۲۷۸ میلیون نفر در سال ۱۹۸۰ و به ۶۸۷ میلیون نفر در سال ۲۰۰۰ و در نهایت به بیش از یک میلیارد و پانصد هزار نفر در سال ۲۰۲۳ رسیده است (UNWTO, 2024: 195). گردشگری و توریسم پدیده‌ای است که نمی‌توان آن را از هر کشوری جدا کرد (Chellik, 2023: 4120). اکوتوریسم یا طبیعت‌گردی (بوم‌گردی) نیز که یکی از شاخه‌های گردشگری بوده و مبتنی بر جاذبه‌های طبیعی است هم امروزه توجه ویژه‌ای بدان می‌شود. اکوتوریسم در سال‌های اخیر با اختصاص نزدیک به ۷ درصد از سفرهای بین‌المللی به خود (Salman et al, 2021: 42945) و رشدی بالاتر از میانگین رشد صنعت گردشگری (Hunt & Harbor, 2019: 46) به بازاری منحصربه‌فرد تبدیل گشته است که می‌تواند به‌عنوان ابزار توسعه پایدار نقش‌آفرینی کند (Donohoe & Needham, 2006: 193) و در صورت مدیریت صحیح و اثربخش، فرصت‌های اشتغال و توسعه بسیاری را ایجاد نماید (Ryngnga, 2008: 50). توسعه‌این‌گونه گردشگری نه‌تنها در مقایسه با سایر گونه‌ها به سرمایه‌گذاری کمتری نیازمند است، منافع و مزایای بیشتری نیز برای جوامع محلی به دنبال خواهد داشت (Shemshad & Malek Mohammadi, 2021: 22). از این‌رو، توسعه اکوتوریسم به یکی از استراتژی‌های جدید و اثربخش توسعه اقتصادی (Choi, 2020: 79)، اجتماعی و زیست‌محیطی (Beaumont, 2011: 136)، تبدیل گشته و سیاست‌های بسیاری در راستای توسعه‌این‌گونه گردشگری و بهره‌برداری بهینه از مزایای آن به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه و برخوردار از منابع طبیعی غنی در حال تدوین و اجرا است.

یکی از کشورهای مستعد برای توسعه اکوتوریسم ایران است که قابلیت‌های بی‌نظیر طبیعی (موحد و زاده دباغ، ۱۳۸۹) و موقعیت ممتاز جغرافیایی (نوحه‌گر و همکاران، ۱۳۸۸) آن را به مقصدی توانمند تبدیل ساخته است. طبیعت ایران سرشار از تنوع زیستی و زیستگاه است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۶). این کشور با برخورداری از ۱۴ اقلیم متفاوت، ۲۰ جزیره در خلیج فارس، ۲۱ تالاب بین‌المللی، ۳۲۰ چشمه آب‌معدنی، ۲۵ پناهگاه حیات‌وحش، ۹ میلیون هکتار منطقه تحت حفاظت شامل ۳۱ پارک ملی، ۴۸ منطقه حفاظت‌شده و ۸ سایت طبیعی ملی، ۲۸۵ پارک جنگلی (Motlagh et al, 2020) و دو اثر طبیعی ثبت‌شده در فهرست میراث جهانی (UNESCO, 2020) مقصدی مستعد به‌منظور توسعه طبیعت‌گردی است. گرچه در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران گردشگری و اکوتوریسم به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی رفع محدودیت‌ها و توسعه مناطق مختلف کشور در افق ۱۴۰۴ ذکر شده است (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷)، اکوتوریسم در ایران صنعتی ره‌اشده

است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۶) و برنامه‌ریزی برای استفاده از قابلیت‌های آن هنوز در ابتدای راه قرار دارد. ایران کشوری است که ثروت طبیعی فوق‌العاده زیبا و منحصر به فردی دارد، هر جزیره در ایران ویژگی‌های متفاوت و خاص خود را دارد. ایران با تنوع قومی و فرهنگی خود، فرصت‌های زیادی برای توسعه محتوا سازی گردشگری با ارزش فروش بالا دارد. موقعیت جغرافیایی ویژه و تنوع پدیده‌های طبیعی باعث شده تا ایران به‌عنوان پنجمین کشور دارای تنوع طبیعی جهان شناخته شود. این در حالی است که علی‌رغم برخورداری از جاذبه‌های طبیعی فراوان، اکوتوریسم کشور با مشکلات و موانع گوناگونی در سیاست‌گذاری، جذب طبیعت گرد و... مواجه بوده که مانع از گسترش آن شده است که در مطالعات متعددی بدان اشاره شده است. کاظمی (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای ضمن تأکید بر توسعه مجموعه‌های اکوتوریستی، رسیدن به توسعه پایدار روستایی را منوط به سامان‌دهی و ارائه خدمات به گردشگران و طبیعت گردان دانسته و بیان می‌نماید که توسعه اکوتوریسم در ایران همواره با موانع و مشکلاتی در پنج حیطه زیرساختی، فرهنگی، برنامه‌ریزی، مدیریتی و اطلاع‌رسانی روبرو بوده است. البته ذکر این نکته نیز ضروری است که همان‌طور که (Motlagh et al, 2020) نیز در مطالعه خود بیان نموده‌اند، توسعه و رفع موانع اکوتوریسم در هر منطقه‌ای دارای ابعاد مثبت و منفی فراوانی است که نیازمند مطالعه جامع و همه‌جانبه‌ای است که بتواند تمام جوانب آن مکان را به‌صورت هم‌زمان در نظر بگیرد، زیرا بعضاً تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای توسعه اکوتوریسم در هر منطقه، ضمن متفاوت بودن شرایط آن منطقه با سایر مناطق توریستی، می‌تواند تحت تأثیر نگرش کارشناسان نسبت به پیامدهای توسعه آن نیز قرار بگیرد.

در سال‌های اخیر با توجه به اهمیت اکوتوریسم، مطالعات گسترده‌ای در این حوزه در بعد داخلی و خارجی انجام گرفته است که در ادامه به پاره‌ای از جدیدترین آن‌ها اشاره می‌شود. عزیزاده و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای با هدف تحلیل وضعیت گردشگری و موانع عمده جذب گردشگر در شهر مهاباد، بیان نموده‌اند که موانع متعددی همچون: عوامل قانونی، اقتصادی، کالبدی، طبیعی و جغرافیایی، چهار مشکل جدی در توسعه گردشگری این شهرستان است. ویسی و مهماندوست (۱۳۹۸) طی مطالعه‌ای با هدف بررسی موانع توسعه صنعت گردشگری بین‌المللی در ایران با تأکید بر گردشگری ورودی، ضمن تأکید بر نامناسب بودن جایگاه ایران از نظر جذب گردشگر بین‌المللی، نتیجه‌گیری نموده‌اند که از میان عوامل موردبررسی آن‌ها، عوامل سیاسی داخلی و خارجی، نهادی و سازمانی، زیربنایی و اقتصادی تأثیر معناداری بر عدم توسعه گردشگری در ایران داشته و عوامل فرهنگی و دینی، امنیتی و جاذبه‌های گردشگری تأثیر معناداری به‌عنوان موانع توسعه صنعت گردشگری در ایران نداشته است. حشمتی و همکاران (۱۴۰۲) با هدف ارزیابی عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم و زیرساخت‌های موردنیاز آن به‌منظور پایداری منابع طبیعی در استان کرمانشاه، نتیجه‌گیری نموده‌اند عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم در این مناطق به ترتیب اهمیت شامل: کمبود اعتبار برای تجهیز نیروهای نظارتی، عدم برنامه‌ریزی برای فراهم نمودن امکانات زیربنایی توسعه اکوتوریسم، چرای مفرط دام، تغییر کاربری اراضی ملی، عدم پایش میدانی مؤثر، موانع فرهنگی و رهاسازی زباله و پسماندهای پلاستیکی در محیط‌زیست می‌باشند. مباحثی و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای با هدف تعیین مدل توسعه اکوتوریسم در ایران: ابعاد و استراتژی‌ها، ضمن تشریح اهمیت اکوتوریسم در ایران، نتیجه‌گیری نموده‌اند که مهم‌ترین ابعاد توسعه اکوتوریسم در ایران به ترتیب: ابعاد مدیریتی، توسعه زیرساخت‌ها، بازاریابی، و آموزش و توسعه منابع انسانی می‌باشند. همچنین یافته‌های این مطالعه نشان داد که انجام فعالیت‌های بازاریابی برای افزایش سهم بازار (رسوخ در بازار)، تنوع‌بخشی به محصول اکوتوریسم (تنوع ناهمگون)، بهبود وضعیت راه‌های دسترسی به روستاهای هدف گردشگری و افزایش تاب‌آوری مقصدها در مقابل بلایای طبیعی به ترتیب مهم‌ترین استراتژی‌های توسعه اکوتوریسم در ایران محسوب می‌شوند.

در پژوهشی سامرز^۱ و همکاران (۲۰۱۹) با هدف بررسی عوامل و موانع گردشگری به‌عنوان محرک رشد اقتصادی، اجتماعی و اقتصادی در کوئینزلند، نتیجه گرفته‌اند که عواملی همچون عدم درک گردشگری، نداشتن بصیرت تجاری، منابع مالی و انسانی و عدم تمایل به همکاری در زمینه مشاغل گردشگری به‌عنوان موانع توسعه گردشگری و حمایت دولت محلی، درک صحیح از ساختار گردشگری و مشارکت در بازاریابی و آموزش از عوامل رشد گردشگری می‌باشند. تحقیق چلیک^۲ و همکاران (۲۰۲۳) با هدف مطالعه اکوتوریسم در کشور مراکش، به بررسی وضعیت فعلی، پتانسیل طبیعی، تنوع فرهنگی، موانع و پیشنهادهای برای تحقیقات آینده انجام گردیده و نتیجه‌گیری نموده‌اند که مراکش با داشتن تنوع زیستی غنی، میراث فرهنگی منحصربه‌فرد و چشم‌اندازهای خیره‌کننده، پتانسیل قابل توجهی برای توسعه اکوتوریسم دارد. با این حال، این بخش با موانعی مانند تمرکز بیش‌ازحد بر گردشگری ساحلی، کمبود زیرساخت‌ها در مناطق دورافتاده و عدم آگاهی کافی از مزایای اکوتوریسم در بین مردم محلی روبرو می‌باشد. در یکی از جدیدترین پژوهش‌ها نیز توسط اوچسکو^۳ (۲۰۲۴) که با هدف بررسی توسعه اکوتوریسم در منطقه ولگا انجام گرفته است، بیان می‌کند که منطقه ولگا با تکیه بر منابع طبیعی غنی، میراث فرهنگی با ارزش و علاقه رو به رشد به شیوه‌های گردشگری پایدار، پتانسیل قابل توجهی را برای توسعه اکوتوریسم نشان می‌دهد. با این حال، برای بهره‌مندی کامل از این پتانسیل، بایستی بر موانع و چالش‌هایی مانند محدودیت‌های زیرساختی و راهبردهای ناکافی اقتصادی و بازاریابی غلبه نماید.

لذا با توجه به تحقیقات انجام گرفته داخلی و خارجی به نظر می‌رسد که اکوتوریسم در صنعت توریسم کشور ما نیز جایگاه چندان مناسبی ندارد، که در صورت فراهم نمودن زیرساخت‌ها و جذب طبیعت گردان، می‌توان امیدوار بود که ضمن ارتقاء این صنعت، فرصت‌های شغلی و درآمدی خوبی را کسب نمود. از میان ۳۱ استان ایران، استان لرستان نیز به لحاظ قرارگیری در رشته‌کوه‌های زاگرس میانی، برخورداری از طبیعتی بکر و متنوع، مناطق کوهستانی و جنگلی انبوه، آبشارهای زیبا، رودخانه‌های خروشان، تالاب‌ها و غارهای دیدنی، ظرفیت‌های بسیار بالایی برای توسعه اکوتوریسم دارد که متأسفانه تاکنون توجه ویژه‌ای به آن نشده است. از این رو هدف پژوهش حاضر شناسایی موانع توسعه اکوتوریسم در استان لرستان می‌باشد. در واقع سؤال اصلی این پژوهش این است که چه موانع و چالش‌هایی جهت توسعه اکوتوریسم در این استان وجود دارد؟

مبانی نظری

در دنیایی که به‌طور فزاینده‌ای به دنبال راه‌حل‌های پایدار برای چالش‌های زیست‌محیطی و اجتماعی است، اکوتوریسم به‌عنوان جایگزینی مسئولانه برای گردشگری انبوه مطرح شده است (Martínez et al, 2018: 32). این مفهوم، که در پاسخ به نگرانی‌های جهانی در مورد حفظ طبیعت و توسعه پایدار شکل گرفته، به دنبال ترویج سفرهایی است که به نفع محیط‌زیست و جوامع محلی باشد (Adom, 2019: 11). اکوتوریسم توسط نویسندگان بسیاری مفهوم‌پردازی شده است که نشانگر ماهیت پیچیده آن است (WondiranD et al, 2020: 89).

در سال ۱۹۹۱ انجمن جهانی اکوتوریسم^۴ تعریف اولیه‌ای از اکوتوریسم ارائه داد که تاکنون به‌عنوان تعریف مناسبی در کنوانسیون‌ها و نشست‌های بین‌المللی مورد استفاده قرار می‌گیرند: اکوتوریسم سفری است مسئولانه به مناطق طبیعی که موجب حفظ محیط‌زیست و بهبود زندگی مردم محلی گردد. در سال ۱۹۹۶ اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت و منابع

---

1. Summers
2. Chellik
3. Otcheskov
4. TIES

طبیعی با بسط تعریف بالا اکوتوریسم را چنین تعریف کرد: اکوتوریسم یک سفر و بازدید زیست‌محیطی مسئولانه از منابع طبیعی بکر است که به منظور لذت بردن از طبیعت و درک مواهب آن و نیز ویژگی‌های فرهنگی مرتبط با آن انجام شود. به طوری که باعث ترویج حفاظت گردد. اثرات منفی بسیار کمی از جانب بازدیدکنندگان بر محیط به جای گذارد و شرایطی را برای اشتغال و بهره‌وری اقتصادی و اجتماعی مردم محلی فراهم کند. از واژه اکوتوریسم برداشت منطقی صورت نگرفته است و اگر بخواهیم درک درستی از آن داشته باشیم در واقع اکوتوریسم راهکار حفاظتی مهم برای دستیابی به توسعه پایدار است (Das & Chatterjee, 2015: 4). برخی دیگر نیز اکوتوریسم را به عنوان نوعی گردشگری آموزشی و ماجراجویانه در مکان‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی تعریف می‌کنند. هدف این نوع سفر، آشنایی و شناخت عمیق‌تر فرهنگ طبیعی و اجتماعی مقصد و در نهایت حفظ و صیانت از آن است. در این رویکرد، گردشگر صرفاً به عنوان تماشاچی منفعل عمل نمی‌کند، بلکه با حضور فعال در طبیعت و تعامل با جوامع محلی، تجربه‌ای عمیق‌تر و آموزنده‌تر از سفر را به دست می‌آورد. (Arsić et al., 2017: 42)

اکوتوریسم در ابعاد گسترده‌ای رو به توسعه است. اکوتوریسم شاخص توسعه بر پایه اکولوژیکی است. اکوتوریسم ابزاری عملی و ثمربخش برای دستیابی به بهبود اقتصادی-اجتماعی برای همه کشورها تلقی می‌شود. اکوتوریسم وسیله توانمندی برای حفاظت میراث‌های طبیعی و فرهنگی جهان محسوب می‌شود. اکوتوریسم قادر است ارزش خارجی قابل توجهی را با خود همراه بیاورد و به منبع اقتصادی مهمی برای کشورها تبدیل شود. بدین شیوه می‌تواند ارزش‌های خود را به منابع اکولوژیکی منتقل نماید. با اجرای این فرایند، کشورها برای حفاظت منابع خود ترغیب می‌شوند (Drumm & Moore, 2005: 51) اکوتوریسم با دو روش مستقیم و غیرمستقیم حفظ و حراست از منابع طبیعی و ایجاد منبع درآمد جهت جوامع بومی در امر حفاظت و بقاء گونه‌ها و زیستگاه‌های مهم طبیعی گام برمی‌دارد. اکوتوریسم با استفاده از ابزار آموزشی و تبلیغاتی می‌تواند منابع طبیعی حفاظت‌شده را به عنوان یک منبع درآمد زاد جهت بومیان معرفی نماید. در نتیجه افراد محلی به مناطق موروثی حیات‌وحش و محیط‌زیست به عنوان یک منبع درآمد با دیده احترام نگریسته و طبعاً از این مناطق حفاظت می‌نمایند (Samal & Dash, 2023: 3).

توسعه اکوتوریسم

امروزه توسعه گردشگری، به ویژه در کشورهای کمتر توسعه یافته عامل مؤثری در مقابله با فقر است و موجب افزایش درآمد قشرهای مختلف، کاهش بیکاری و رونق اقتصادی و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی مردم و افزایش رفاه اجتماعی می‌شود (گودرزی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲). از این رو با توجه به اهمیت روزافزون توسعه گردشگری و اکوتوریسم در قالب برنامه‌های مناسب و تعیین استراتژی‌های اصلی، تحقق اهداف از پیش تعیین شده‌ای که از مجرای فعالیت‌ها و اقدامات نظام‌مند، انجام می‌پذیرد را تسهیل می‌گرداند. لذا عدم توجه به این موضوع در توسعه گردشگری می‌تواند زمینه‌ساز صدمات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی بسیار در بلندمدت باشد (Roday et al, 2101: 21). سیستم مدیریت محیط‌زیست از مجموعه و فنون مدیریتی که ضمن حفاظت و نگهداری از منابع محیط‌زیست به افزایش کارایی و بهره‌وری مکان‌های اکوتوریستی کمک می‌کند. به این ترتیب سازمان‌های اکوتوریستی در سطوح بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و محلی می‌توانند با به کارگیری ابزارها و روش‌های نوین مدیریتی، ضمن توسعه اکوتوریسم و محافظت از منابع ارزشمند اکوتوریستی، امکان استفاده سنجیده و مدیرانه از آن‌ها را برای علاقه‌مندان فراهم می‌آورند (زاهدی، ۱۳۸۵).

امروزه در سایه مطالعات و بررسی‌های انجام گرفته، استراتژی‌های اکوتوریسم و گردشگری پایدار برای مدیریت بازدید از

پارک‌ها طوری طراحی می‌شوند که فواید مثبت را به حداکثر و اثرات منفی زیست‌محیطی را پیش از وقوع آن‌ها به حداقل رسانند. این موضوع از راه استراتژی‌های مناسب برنامه‌ریزی به بهترین وجه حاصل می‌شود. موضوع اصلی، حساسیت به اثرات تجمعی، به کار بستن مدیریت تطبیقی (در نظر داشتن فعالیت‌های مدیریتی به‌عنوان تجربه)، کسب توافق عمومی بین ذینفعان در خصوص مقدار قابل قبول بودن اثرات و مکان آن‌ها در منطقه حفاظت‌شده است (Das & Chatterjee, 2015: 5). لذا استفاده از برنامه‌ریزی مدیریتی اکوتوریسم که وسیله‌ای برای توسعه توریسم در مناطق حفاظت‌شده است، بایستی به‌گونه‌ای انجام و اعمال شود که خواسته‌های همه اقدار، از جمله حافظان محیط‌زیست نیز در آن نظر گرفته شوند. نتیجه نهایی این چنین نگرشی، تدوین برنامه‌ای است که ضمن شناسایی موانع و همچنین عوامل گسترش آن، پیشنهاددهای همه ذینفعان یک منطقه حفاظت‌شده خاص را نیز در بردارد. ایجاد و اجرای یک چنین برنامه‌های مدیریتی فرآیندی است که باید مرحله‌به‌مرحله صورت گرفته و با حضور مقامات منطقه حفاظت‌شده، مردم محلی، برنامه‌ریزان تورهای مسافرتی، آژانس‌های دولتی، NGO ها و دانشمندان انجام شود (Moore et al, 2005:52).

به باور پاره‌ای از محققین، متأسفانه به دلیل عدم یک استراتژی توسعه‌ای مشخص، رویکرد فعلی اکوتوریسم در ایران با چالش‌های متعددی از جمله عدم ارائه تجربه‌ای کامل برای گردشگران، تخریب محیط‌زیست و عدم انتفاع جوامع محلی روبرو است. برای غلبه بر این چالش‌ها و توسعه پایدار اکوتوریسم در ایران، بایستی بر روی ابعاد و استراتژی‌های کلیدی همانند: مدیریت کارآمد، توسعه زیرساخت‌ها، بازاریابی هدفمند، آموزش جوامع محلی، تنوع‌بخشی به محصولات، بهبود دسترسی و افزایش تاب‌آوری در برابر بلایای طبیعی که در مطالعات اخیر داخلی بدان‌ها تأکید شده است، تمرکز نمود. با اتخاذ این رویکرد جامع، می‌توان اکوتوریسم را به عاملی برای حفاظت از محیط‌زیست، ارتقای رفاه جوامع محلی و رونق اقتصادی در مناطق روستایی تبدیل کرد (مباشری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵۲-۱۵۳).

اما لازم به ذکر است که تدوین هر نوع استراتژی توسعه‌ای در حوزه گردشگری، به‌ویژه اکوتوریسم، نیازمند درک عمیق از موانع، نقاط ضعف و قوت موجود است. رونق صنعت اکوتوریسم نیز مانند هر فعالیت دیگری، الزامات و پیش‌نیازهایی دارد که بدون توجه به آن‌ها، نه تنها برنامه‌های توسعه‌ای به موفقیت نمی‌انجامند، بلکه ممکن است به تخریب منابع طبیعی نیز منجر شوند. گام نخست در این مسیر، شناسایی دقیق مناطق مستعد اکوتوریسم با اتکا به معیارهایی مانند ارزش‌های اکوتوریسمی، شرایط طبیعی، زیرساخت‌ها و امکانات و همچنین موانع موجود است. ارزیابی و اولویت‌بندی این عوامل، نقشه راهی برای برنامه‌ریزی و امکان‌سنجی جذب گردشگران در مناطق هدف ارائه می‌دهد.

موانع توسعه گردشگری و اکوتوریسم

امروزه توسعه گردشگری به‌عنوان یک کاتالیزور مؤثر برای توسعه اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شود که موجب بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی خواهد شد. اما با توجه به نقش مهم این صنعت در توسعه مناطق همواره موانعی وجود دارد که مانع از توسعه این صنعت می‌شود (لطیفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۷). این موانع در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و زیرساختی گنجانیده می‌شوند. در تحقیقی توسط حیدری ساربان (۱۳۹۱)، موانع توسعه گردشگری به‌طور خلاصه در چهار بعد خلاصه شده است:

- ۱- موانع ساختاری: تعدد مراکز تصمیم‌گیری و عدم هماهنگی بین آن‌ها، عدم اعتماد مسئولان به مردم محلی، تمرکز ادارات عمومی در مرکز، سلطه گری نخبگان و فقدان استقلال داخلی در تصمیم‌گیری، عدم تدوین اجرای یک برنامه جامعه و یکپارچه برای توسعه گردشگری و... موانع ساختاری مؤثر بر توسعه گردشگری می‌باشند.
- ۲- موانع اجتماعی-فرهنگی: نبود تبلیغات کافی، فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر، عدم آشنایی گردشگران از فرهنگ

جامعه میزبان و ضعف سرمایه اجتماعی در مناطق گردشگری، تفاوت فرهنگی بین میزبانان و گردشگری و... از موانع اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر توسعه گردشگری شناخته شده‌اند.

۳- موانع زیر بنایی: عدم وجود جاده‌های مناسب و استاندارد، غیربهداشتی بودن مراکز اقامتی، پائین بودن تسهیلات رفاهی و خدماتی، سیستم ارتباطی و ارتباطی و اطلاعاتی نامناسب و... موانع زیر بنایی مؤثر بر توسعه گردشگری هستند.

۴- موانع آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص: پایین بودن آگاهی جامعه محلی، کم بودن مراکز آموزشی جهت تربیت نیروی انسانی متخصص در این صنعت، بی‌علاقگی و پائین بودن دانش مردم پیرامون نیازهای گردشگران و... از موانع آموزشی مؤثر در توسعه گردشگری می‌باشند (حیدری ساربان، ۱۳۹۱: ۷۵-۷۴).

در همین راستا لطیفی و وادی (۱۳۹۱) نیز در مطالعه‌ای با هدف تحلیل موانع توسعه گردشگری روستایی در شهرستان همدان، نتیجه‌گیری نموده‌اند که عوامل همچون: موانع ساختاری، زیست‌محیطی، برنامه‌ریزی و مدیریتی، اطلاعاتی و تبلیغاتی از جمله موانع اساسی توسعه گردشگری و اکو توریسم در این منطقه می‌باشند. میمنندی و همکاران نیز (۱۴۰۲) در مطالعه خود ضمن تأکید بر پیشرفت روزافزون تکنولوژی‌ها و فناوری‌های نوین بیان می‌نمایند که این عامل سبب شده که امروزه گردشگری از شکل سنتی خود فاصله گرفته و بهره‌گیری از گردشگری هوشمند به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی توسعه صنعت گردشگری بسیار مورد توجه قرار گیرد و اقامتگاه‌های بوم گردی نیز به‌عنوان یکی از تسهیلات اقامتی با تقاضای روبه رشد در سال‌های اخیر روبرو بوده‌اند که لازم است تا جهت پاسخگویی به نیازهای جدید گردشگران، بهبود تجربه گردشگر و افزایش مزیت رقابتی خود، به‌سوی هوشمند سازی حرکت کنند که متأسفانه در ایران با چالش‌های متعددی نظیر: چالش‌های تکنولوژی، چالش‌های اقتصادی، چالش‌های دانش تخصصی، چالش‌های روانی و چالش‌های اجرایی روبرو می‌باشند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف جز تحقیقات کاربردی و از لحاظ روش گردآوری یافته‌ها جز تحقیقات آمیخته (کیفی- کمی) بوده است. در بخش کیفی جهت شناسایی موانع توسعه اکوتوریسم در ایران از روش تحلیل مضمون و در بخش کمی از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. جامعه آماری در بخش کیفی شامل کارشناسان و فعالین حوزه صنعت توریسم و گردشگری (اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری، شرکت‌های مسافرتی، هتل‌ها و...) با تجربه بالای ۵ سال و همچنین خبرگان و متخصصین دانشگاهی با سابقه تدریس بالای ۵ سال و یا پژوهش مرتبط با حوزه گردشگری و توریسم می‌باشند. در بخش کیفی با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند گلوله برفی تعداد ۱۵ نفر و در بخش کمی تعداد ۳۲۰ نفر از گردشگران (با توجه به آمار گردشگری سالیانه حدود ۳۰۰۰۰ نفری از استان لرستان طبق گزارش‌های جمع‌آوری شده استانی) با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب گردید. ابزار گردآوری یافته‌ها در بخش کیفی شامل مصاحبه نیمه ساختاریافته و در بخش کمی پرسشنامه محقق ساخته بوده است. داده‌های مربوط به بخش کیفی طی ۲ ماه و داده‌های مربوط به بخش کمی طی ۴ ماه جمع‌آوری گردید.

اعتبار یابی یافته‌های تحقیق در بخش کیفی از طریق چهار معیار لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) مورد ارزیابی قرار گرفت. برای دستیابی به معیار «باورپذیری» روش توصیف توسط همتایان مورد استفاده قرار گرفت. بدین ترتیب که پژوهشگر از ۲ نفر از دانشجویان مقطع دکترا که از این روش استفاده کرده بودند درخواست کدگذاری مجدد بر روی بخشی از مصاحبه‌ها را

داد که از صحت روند کدگذاری پژوهشگر و نیز عدم سوگیری در تحلیل‌ها آگاهی یابد. برای معیار «انتقال‌پذیری» روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی مورداستفاده قرار گرفت، برای معیار «اطمینان‌پذیری» از مشورت با اساتید و خبرگان در این زمینه در مورد روند انجام پژوهش و کسب بازخوردها در جهت بهبود کار، استفاده شد، برای معیار «تأیید‌پذیری» نیز از روش یادداشت‌برداری، استفاده شد. روش‌های دیگر برای اطمینان از روایی پژوهش خود‌بازبینی^۱ محقق بوده است. بدین‌صورت که کل فرایند جمع‌آوری، استخراج و کدگذاری یافته‌ها مجدداً مورد بازبینی قرار گرفت و روش دیگر محاسبه پایایی یافته‌های پژوهش روش توافق بین دو کدگذار بوده است. در این روش پنج مصاحبه انتخاب‌شده و از محقق دیگر درخواست شد، بدون اطلاع از کدگذاری اولیه، اقدام به کدگذاری ثانویه کند. در کدگذاری اولیه ۳۲ شاخص استخراج‌شده بود و در کدگذاری ثانویه ۲۹ شاخص استخراج گردید که در ۳ مورد عدم توافق وجود داشت. لذا زمانی که اعداد در رابطه زیر قرار داده شدند، ضریب پایایی ارزیاب‌ها ۰/۹۵ محاسبه گردید که با توجه به این‌که از مقدار ۰/۶ بیشتر است، می‌توان ادعا کرد که ابزار استخراج شاخص‌ها از پایایی برخوردار می‌باشد.

$$100\% \times \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل گدها}} = \text{درصد پایایی}$$

در بخش کمی نیز جهت ارزیابی روایی واگرا و همگرایی پژوهش از تحلیل عامل تأییدی و برای ارزیابی پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. تحلیل یافته‌ها در بخش کیفی با استفاده از الگوی کدگذاری سه مرحله‌ای اشتراوس و کوربین (کدگذاری باز، محوری و انتخابی) و در بخش کمی از طریق آزمون‌های توصیفی و استنباطی مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد.

محدوده مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه، استان سرسبز لرستان انتخاب شده است، چراکه پتانسیل بالایی برای جذب فرصت‌های اکوتوریسم دارد. استان لرستان نیز به لحاظ واقع‌شدن در رشته‌کوه‌های زاگرس میانی، منطقه‌ای با استعداد و ایده‌آل برای توسعه اکوتوریسم است. با توجه به تنوع شرایط اقلیمی و زیستی (شامل گیاهی و جانوری)، پتانسیل‌های ژئوتوریستی از جمله سرمایه‌های زمین‌شناسی، ژئومورفولوژی، هیدروژئولوژی، سیمای کارستی و ظرفیت‌های آبی توانمندی‌های بسیار خوبی برای توسعه اکوتوریسم دارد. به دلیل تاریخ غنی و پربار خود، این استان دارای آثار تاریخی فراوانی است، به‌ویژه "پل‌های تاریخی" که از دوران هخامنشیان و ساسانیان باقی‌مانده‌اند؛ از جمله پل دختر، پل کشکان بر روی رودخانه کشکان، پل شاپوری در جنوب خرم‌آباد، پل کلهر و پل معمولان. با توجه به پتانسیل بالای گردشگری، به‌ویژه گردشگری در طبیعت، استان لرستان دارای جاذبه‌های طبیعی بسیاری است. از دیگر جاذبه‌های منحصربه‌فرد استان لرستان، وجود اقلیم‌های متنوع و اکوسیستم‌های طبیعی و بکر، گونه‌های اندمیک و بومی، مانند سمندر لرستانی و ماهی، کوه و غار، تنوع بالای پستانداران و پرندگان منطقه است. بنابراین پتانسیل و جاذبه‌های گردشگری طبیعی بالای استان لرستان و همچنین برخورداری از پیامدهای مثبت اقتصادی و فرهنگی اکوتوریسم برای مردم محروم این استان، از دلایل اصلی انتخاب استان لرستان به‌عنوان نمونه مطالعاتی این پژوهش است. استان لرستان به‌عنوان یکی از استان‌های محروم کشور با میزان بالای بیکاری، با توجه به اینکه توسعه اکوتوریسم در این استان به برنامه‌ریزی، ایجاد زیرساخت‌های لازم و مشارکت مردم محلی نیاز دارد، می‌تواند با جذب سرمایه و توسعه پایدار همراه باشد.

1. self- monitoring

یافته‌ها

جهت رسیدن به اهداف پژوهش مصاحبه‌های انجام شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و تا مرحله اشباع نظری مصاحبه‌ها ادامه یافت. بررسی آمار توصیفی مربوط به مصاحبه‌شوندگان نشان داد که ۳۸ درصد نمونه را زنان و ۶۲ درصد مابقی را مردان تشکیل داده‌اند. میانگین سنی نمونه مورد بررسی ۴۰/۵ سال بوده است که این افراد در دامنه سنی ۲۹ الی ۶۵ سال بوده‌اند. از نظر تحصیلات نیز ۱۳ درصد دیپلم، ۳۳ درصد لیسانس، ۲۰ درصد فوق لیسانس و مابقی دارای تحصیلات دکترا بوده‌اند. آمار توصیفی مربوط به نمونه‌ای که توسط پرسشنامه، داده‌های مربوط به بخش کمی مطالعه جمع‌آوری شده نیز مؤید آن بود که ۴۱ درصد نمونه را زنان و ۵۹ درصد مابقی را مردان تشکیل داده‌اند. میانگین سنی این گروه ۴۸/۵ بوده است که در دامنه سنی ۲۴ الی ۶۸ سال قرار داشتند. متوسط درآمد ماهیانه این گروه حدود ۱۰ میلیون تومان برآورد گردید. در میان نمونه مورد بررسی، ۲۸ درصد با تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم، ۳۵ درصد لیسانس و مابقی با تحصیلات فوق لیسانس و دکترا بوده‌اند.

بعد از انجام مصاحبه‌ها و جمع‌آوری داده‌ها، نتایج تحلیل مصاحبه‌ها به صورت کدگذاری و به شرح جدول ۱ تنظیم گردید که به شرح زیر گزارش شده است.

جدول ۱. کدگذاری یافته‌های پژوهش

مضمین پایه	مضمین سازمان دهنده	مضمین اصلی
عدم آگاهی از عوامل گردوغبار، عدم آگاهی از دود و گازهای آلاینده، انواع خودروهای فرسوده، عدم آگاهی از کارگاه‌ها و کارخانه‌های صنعتی، عدم آگاهی از آتش زدن جنگل‌ها و مراتع و آتش‌سوزی زباله‌ها، عدم آگاهی از الگوهای صحیح تولید و مصرف، عدم آموزش آگاهی به نقش انسان در محیط‌زیست، تلفیق اخلاق و معنویت زیست‌محیطی در محتوای دروس، آگاهی از زیباشناسی زیست‌محیطی در دروس، ایجاد آگاهی استفاده از روش‌های مشارکتی برای توسعه همیاری در فعالیت‌های محیطی، ایجاد آگاهی از بحران‌های زیست‌محیطی، عدم ایجاد آگاهی نقش انسان در حفاظت از محیط‌زیست	آگاهی زیست‌محیطی ضعیف	عدم تناسب دانش و محتوا با نیازهای محلی، ملی، منطقه‌ای، نبود دانش و عدم درک درست از سامانه‌ها و فرایندهای زیستی، عدم برگزاری آزمون به منظور بررسی میزان تسلط بر محتوای دانشی زیست‌محیطی، عدم برگزاری آزمون به منظور بررسی میزان تسلط بر محتوای شناختی زیست‌محیطی، عدم توجه به تلفیق آموزش عملی و نظری زیست‌محیطی،
ضعف در مهارت‌های پایه، شناخت و احساسات مربوط به روابط انسان و محیط‌زیست، ضعف در شناخت تعامل بین انسان‌ها و محیط طبیعی‌شان برحسب موجودات زنده و غیر جاندار، مهارت‌های شناختی و دانش موردنیاز در سطح کلان برای تغییرات رفتاری در جهت محیطی بهتر، ضعف در نگرش، دانش و رفتار محیط‌زیستی، از بین بردن جنگل‌ها برای کشاورزی یا ساخت‌وساز، مصرف زیاد منابع آبی، عدم شناخت مسائل محیط‌زیستی	دانش زیست‌محیطی ضعیف	عدم آموزش تعهد به اخلاق زیست‌محیطی، عدم آموزش آگاهی چندرسانه‌ای در زمینه محیط‌زیست، ضعف در آموزش آگاهی به نقش انسان در محیط‌زیست، عدم آموزش آگاهی اولیه در زمینه محیط‌زیست، عدم تکمیل آموزش‌های اولیه دانش زیست‌محیطی،
ضعف در زمینه‌سازی مناسب جهت ایجاد سؤال در زمینه محیط‌زیست، ضعف در زمینه‌سازی مناسب جهت پرورش نقد مسائل در زمینه محیط‌زیست، ضعف در ایجاد فرصت یادگیری برای تلفیق دانش نظری و عملی زیست‌محیطی، ضعف در به‌کارگیری فناوری‌های خارج از کلاس در زمینه محیط‌زیستی، ضعف در ایجاد تفکر، اخلاق و دانش زیست‌محیطی، مهارت ضعیف در انجام پژوهش در زمینه محیط‌زیست	چالش‌های آموزشی	نداشتن دانش سبک زندگی سالم، عدم ارزیابی از میزان مشارکت فعالانه و توانایی کار گروهی در امور فوق‌برنامه زیست‌محیطی، ناتوانی طراحی پروژه‌های زیست‌محیطی کلاسی و مدرسه‌ای در حد جامعه محلی، عدم ایجاد مهارت توجه هم‌زمان ابعاد مختلف مسائل محیط‌زیستی، مهارت ضعیف در کسب دانش

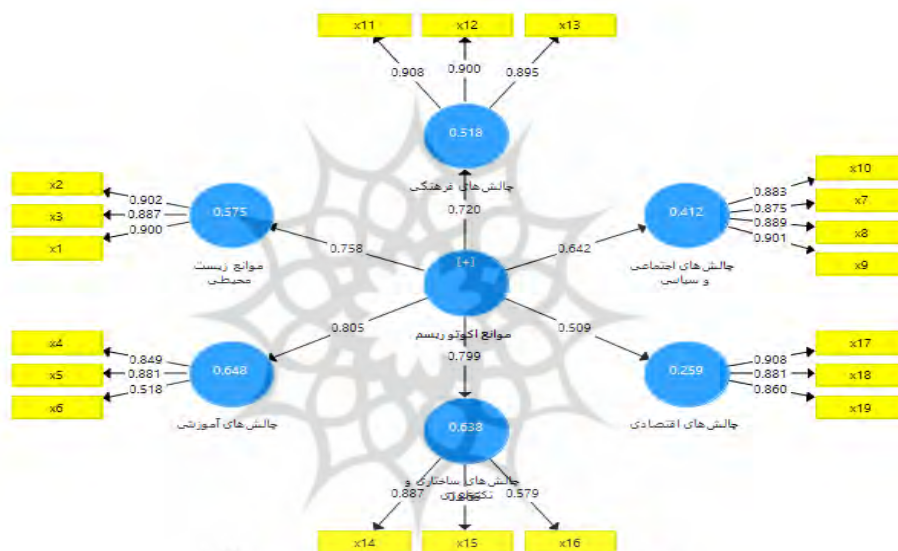
		در زمینه محیط‌زیست، عدم ایجاد فرصت یادگیری برای تلفیق دانش نظری و عملی زیست‌محیطی
		افزایش دستمزدها و همچنین رشد خدمات به‌واسطه افزایش شهرنشینی، هزینه‌های سفر خارجی، نبود تبادلات بانکی مناسب با نظام بانکی جهانی
چالش‌های اقتصادی	نبود بازاریابی بین‌المللی	جدی نگرفتن صنعت اکوتوریسم، عدم رعایت اصول علمی بازاریابی بین‌المللی، بی‌توجهی به نقش مهم بازاریابی، عدم رعایت اصول بازاریابی در توریسم، نبود استراتژی مشخص در بازاریابی گردشگری، عدم همکاری و مساعدت بخش دولتی با بخش خصوصی در حوزه بازاریابی بین‌المللی گردشگری،
	زیرساخت مالی نامساعد	عدم امکان خرید به‌وسيله کارت‌های اعتباری، تحریم‌های بین‌المللی، نگاه صرف فرهنگی و نبود نگاه اقتصادی، نبود سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولت برای ایجاد زیرساخت‌ها و بسترهای لازم
	سیاسی شدن صنعت اکوتوریسم	ورود و خروج گسترده نیروهای سیاسی به صنعت اکوتوریسم، خیاط‌خولت جلوه دادن افراد سیاسی با نفوذ در صنعت اکوتوریسم، مشخص نبودن هدف‌ها و سیاست‌های ایران‌گردی و جهانگردی در قالب یک برنامه اجرایی، مدیریت صنعت گردشگری به‌صورت دولتی و نهادی، مدیریت بیشتر هتل‌ها توسط بخش دولتی و نهادها، نبود احساس امنیت برای گردشگران به دلیل فضاسازی سیاسی صورت گرفته، مشکلات مربوط به نهادسازی و تعیین مسئولیت‌های مربوط به هر یک از بخش‌ها،
چالش‌های اجتماعی و سیاسی	موانع اجتماعی	بی‌توجهی به نقش چهره‌های شاخص و افراد مشهور در جلب توجه افکار جهانی، عدم اعزام سفرهای فرهنگی، عدم توجه به آرایش شهری، آراستگی ظاهری افراد، پاکیزگی معابر و ساختمان‌ها، رعایت نکردن نظم اجتماعی و قوانین و مقررات، کم بودن رویدادهای فرهنگی از جمله تئاترها، فستیوال‌ها و جشنواره‌ها، عدم تلاش برای فرهنگ‌سازی در سطح کلان توسط ارگان‌ها و نهادها
	تصویر نامناسب	تحریم‌های بین‌الملل و چالش‌های با غرب، تبلیغات منفی، رفتارهای منفی جذب گردشگر توسط مردم، تعریف نشدن ارزش‌ها و تبدیل نشدن آن‌ها به کدها رفتاری و کم‌رنگ بودن،
	ضعف ارتباطات	عدم استفاده از کارشناسان مجرب و آشنا به صنعت جهانگردی، وابستگی شرکت‌های هواپیمایی به دولت
	اخلاق زیست‌محیطی ضعیف	نداشتن حس احترام به حیات‌وحش، نداشتن اخلاق زندگی محور، نداشتن اخلاق زیست‌محور، نداشتن اخلاق زیست‌بوم محور، عدم توجه به محیط‌زیست به‌عنوان یک مسئله اجتماعی، عدم توجه به فرهنگ مسئولیت‌پذیری در قبال محیط‌زیست، عدم پرورش آداب‌ورسوم حفظ محیط‌زیست
چالش‌های فرهنگی	اعتقادات زیست‌محیطی ضعیف	نداشتن اعتقاد به اینکه خالق بر محیط‌زیست احاطه دارد، عدم توجه به ربوبیت خالق بر عرصه محیط‌زیست، نداشتن این اعتقاد که خداوند مالک محیط‌زیست است، نداشتن این اعتقاد که خداوند خالق محیط‌زیست است، عدم رعایت عدالت در مورد نظام زیست‌محیطی، نداشتن اخلاق و حفظ توازن نظام طبیعت هنگام استفاده
	ساماندهی ضعیف مراکز تاریخی	عدم رسیدگی به سایت‌های فرهنگی، عدم متناسب‌سازی سایت‌های فرهنگی برای استفاده افراد معلول و کم‌توان، طراحی ضعیف یک مسیر مشخص در سایت‌های تاریخی و موزه‌ها،
	ضعف در خطوط حمل‌ونقل	مشکلات فرودگاهی، بسیاری از گردشگران از شرایط، امکانات و ظرفیت‌های فرودگاه‌ها رضایت ندارند، ظرفیت فرودگاه‌ها با حجم گردشگران که از طریق این فرودگاه‌ها جابجا می‌شوند متناسب نیست
	کمبود واحدهای اقامتی	مراکز اقامتی نامناسب، عدم تناسب در زیرساخت‌های اقامتی و تقاضاهای گردشگران، ضعف در استانداردهای لازم برای یک مرکز اقامتی
چالش‌های ساختاری و بهره‌برداری از فناوری	ضعف در زیرساخت‌های فناوریانه	فیلترینگ، نامناسب بودن سیاست و طرح استراتژی دولت در خصوص گردشگری دیجیتال، عدم وجود بسترهای مناسب الکترونیک از جمله اینترنت و ماهواره در جهت بسط و گسترش صنعت گردشگری، امکان ضعیف خرید در منزل، دسترسی ضعیف کاربران به اطلاعات، امنیت فضای مجازی و قابلیت اطمینان، عدم آمادگی خدماتی و سیستمی، عدم نظارت شرکت‌های هواپیمایی و هتلداران بر سایت‌ها و استفاده از سمیل‌ها و مکان‌های گردشگری در فیلم‌های سینمایی یا کارتونی و بازی‌های کامپیوتری و عدم مجهز نمودن برخی هتل‌ها به گوشی موبایل هوشمند، تبلیغات عکس و کلیپ‌های گردشگری در وبلاگ‌های شخصی

پیش فرض معینی داشته باشد، ولی درعین حال پژوهشگر می‌تواند انتظارات خود مبنی بر روابط بین متغیرها و عامل‌ها را نیز در تحلیل وارد کند. برای ارزیابی اعتبارسنجی مدل‌های اندازه‌گیری مقادیر زیر را محاسبه کرده و در صورت برآورده شدن شرایط مندرج در جدول (۳) می‌توانیم ادعا کنیم که مدل پژوهش از شرایط مناسب و مطلوبی برخوردار است.

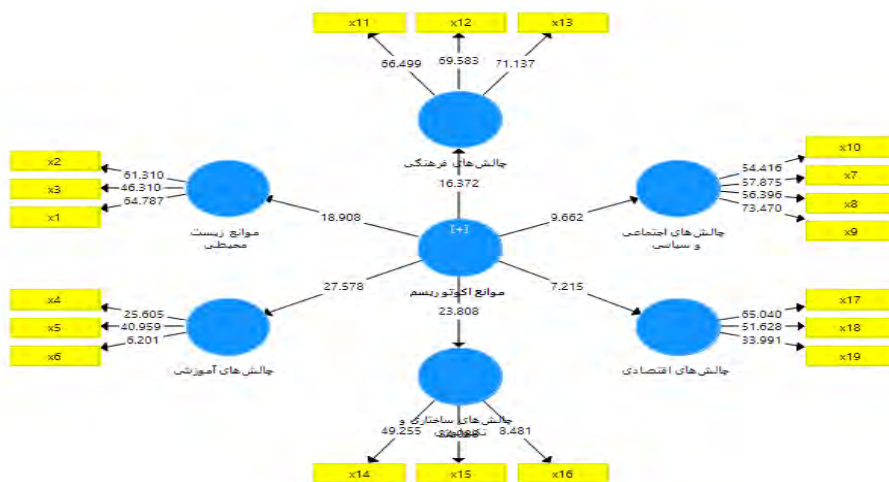
جدول ۲. شرایط برقراری پایایی و روایی

شاخص	حد مجاز	منبع
پایایی	پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ بالای ۰/۷۰ باشند. بارهای عاملی باید معنادار باشند ($t > 1/96$)	
روایی همگرا	بارهای عاملی استاندارد باید بزرگ‌تر از ۰/۴ باشد. $CR > AVE$ $AVE > 0/5$ $Rho\_A > 0/6$	جوزپ و همکاران (۲۰۱۶)
روایی واگرا	$AVE > MSV$, $HTMT < 0/9$	

شکل ۳. مدل در حالت تخمین ضرایب استاندارد

شکل شماره (۳) مدل تحلیل عاملی تأییدی چند سطحی و معادلات ساختاری را در حالت تخمین ضرایب استاندارد نشان می‌دهد. با توجه به شکل شماره (۳) مدل موانع توسعه اکوتوریسم در استان لرستان شامل ۶ مانع چالش‌های زیست‌محیطی، چالش‌های آموزشی، چالش‌های اقتصادی، چالش‌های اجتماعی و سیاسی، چالش‌های فرهنگی و چالش‌های ساختاری و بهره‌برداری از تکنولوژی می‌باشد. طبق این مدل، به ضرایبی که از روابط بین متغیر اصلی (بیضی) و مؤلفه‌های مدل (مستطیل) به وجود می‌آیند، بار عاملی گویند و ضرایب بین متغیرهای اصلی، ضرایب مسیر یا معادلات ساختاری می‌باشند.

شکل ۴. مدل در حالت تخمین ضرایب معناداری

شکل شماره (۴)، تمامی معادلات اندازه‌گیری (بارهای عاملی و ضرایب مسیر) را با استفاده از آماره T، آزمون می‌کند. بر طبق این مدل، بار عاملی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار می‌باشد. اگر مقدار آماره T خارج بازه ۱/۹۶- تا ۱/۹۶ قرار گیرد.

جدول ۳. بررسی شاخص‌های ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده مؤلفه‌های پژوهش

F	ضریب تعیین تعدیل شده R ²	ضریب تعیین R	
۱/۳۵	۰/۵۷۲	۰/۵۷۵	موانع زیست محیطی
۱/۸۴	۰/۶۴۶	۰/۶۴۸	چالش‌های آموزشی
۰/۷۰	۰/۴۰۹	۰/۴۱۲	چالش‌های اجتماعی و سیاسی
۰/۳۴۹	۰/۲۵۵	۰/۲۵۹	چالش‌های اقتصادی
۱/۷۶	۰/۶۳۶	۰/۶۴۸	چالش‌های ساختاری و تکنولوژی
۱/۷۰	۰/۵۱۶	۰/۵۱۸	چالش‌های فرهنگی

بر اساس مطالعات (Henseler, 2009: 310) دامنه ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده از (۱/۹) ضعیف، ۰/۳۳ متوسط و ۰/۶۰ قوی) تشخیص داده شده است. یافته‌های مندرج در جدول (۳) نشان می‌دهد که از میان مؤلفه‌های مدل موانع توسعه اکوتوریسم در استان لرستان، همه مؤلفه‌ها در حد نسبتاً قوی و متوسط محاسبه شدند. در بین مؤلفه‌های مدل چالش‌های آموزشی با ضریب تعیین ۰/۶۴۸ و ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۶۴۶ قوی‌ترین و چالش‌های اقتصادی با ضریب تعیین ۰/۲۵۹ و ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۲۵۵ ضعیف‌ترین ارزیابی شده است.

جدول ۴. بررسی شاخص‌های روایی و پایایی ابعاد مدل

موانع	آلفای کرونباخ	ضریب راهو	پایایی ترکیبی (AVE)
موانع اکوتوریسم	۰/۹۰۰	۰/۹۰۷	۰/۳۶۲
موانع زیست محیطی	۰/۸۷۸	۰/۸۸۱	۰/۸۰۴
چالش‌های آموزشی	۰/۶۱۸	۰/۶۶۵	۰/۵۸۹
چالش‌های اجتماعی و سیاسی	۰/۹۱۰	۰/۹۱۰	۰/۷۸۷
چالش‌های اقتصادی	۰/۸۵۹	۰/۸۶۱	۰/۷۸۰
چالش‌های ساختاری و تکنولوژی	۰/۶۷۸	۰/۷۱۷	۰/۶۲۳
چالش‌های فرهنگی	۰/۸۸۴	۰/۸۸۵	۰/۸۱۲

بر اساس مطالعات (Taber, 2018: 1280)، زمانی که آلفای کرونباخ هر سازه بالاتر از ۰/۶ باشد می‌توان گفت که آن سازه از پایایی مناسبی برخوردار است. با توجه به نتایج جدول شماره (۴)، ضریب آلفای کرونباخ همه مؤلفه‌های پژوهش بالاتر از ۰/۶ است می‌توان ادعا کرد که همه مؤلفه‌های مدل از این نظر دارای پایایی مناسبی می‌باشند (Henseler, 2016: 14) معتقدند که ضریب راهو هر یک از سازه‌های مدل زمانی بالای ۰/۷ باشند، مورد تأیید هستند، نتایج جدول نشان می‌دهد که هر شش مؤلفه مدل در این پژوهش تأیید شدند. با استناد به مطالعات (Baggozi & Yi, 1994) وقتی که پایایی ترکیبی سازه‌ها بالای ۰/۶ باشد آن سازه از پایایی مناسبی برخوردار است. با توجه به نتایج جدول همه ابعاد مدل بالای ۰/۶ می‌باشند بنابراین از پایایی مناسبی برخوردارند. با توجه به مطالعات (Kline, 2023)، میانگین استخراج شده سازه‌های مدل بالای ۰/۵ مورد تأیید می‌باشند. بر اساس نتایج مندرج در جدول (۴) میانگین‌های واریانس همه ابعاد مدل بالای عدد مذکور بوده است، بنابراین از این نظر نیز مورد تأیید می‌باشند.

جدول ۵. ارزیابی شاخص فورنر و لارکر برای بررسی روایی واگرایی ابعاد پژوهش

مؤلفه‌ها	موانع اکوتوریسم	موانع زیست‌محیطی	چالش‌های آموزشی	چالش‌های اجتماعی و سیاسی	چالش‌های اقتصادی	تکنولوژی	چالش‌های ساختاری و فرهنگی
موانع اکوتوریسم	۰/۹۰۱						
موانع زیست‌محیطی	۰/۷۵۸	۰/۸۹۶					
چالش‌های آموزشی	۰/۸۰۵	۰/۸۱۶	۰/۷۶۷				
چالش‌های اجتماعی و سیاسی	۰/۶۴۲	۰/۳۱۷	۰/۵۴۳	۰/۸۸۷			
چالش‌های اقتصادی	۰/۵۰۹	۰/۲۵۰	۰/۲۳۳	۰/۱۹۳	۰/۸۸۳		
چالش‌های ساختاری و تکنولوژی	۰/۷۹۹	۰/۴۱۳	۰/۴۰۶	۰/۳۳۰	۰/۴۷۵	۰/۷۸۹	
چالش‌های فرهنگی	۰/۷۲۰	۰/۳۷۰	۰/۳۷۲	۰/۲۳۶	۰/۲۳۵	۰/۸۰۸	۰/۹۰۱

فورنر و لارکر (۱۹۸۱) معتقدند زمانی که قطر جدول در شاخص فورنر و لارکر بزرگ‌تر از زیرمجموعه خودش باشد سازه‌های مدل از روایی مناسبی برخوردار می‌باشند. بر اساس یافته‌های مندرج در جدول (۵)، همه ابعاد مدل از لحاظ شاخص روایی واگرا تأیید شده‌اند.

جدول ۶. شاخص‌های برازش مدل

منبع	شاخص‌های برازش مدل	نماد	مقدار برآورد شده	حد مجاز
	برازندگی مدل	GOF	۰/۶۶۳	بیشتر از ۰/۳۶
Henseler, 2016	برازندگی نرم شده	NIF	۰/۹۰۹	بیشتر از ۰/۸
	ریشه دوم برآورد واریانس خطای تقریب	SRMR	۰/۰۸۶	کمتر از ۰/۱۲

در کار با برنامه SmartPLS، هر یک از شاخص‌های به‌دست‌آمده برای مدل به‌تنهایی دلیل برازندگی یا عدم برازندگی آن نیست، بلکه این شاخص‌ها را باید در کنار یکدیگر و با هم تفسیر کرد. برای ارزیابی مدل تحلیل عاملی تأییدی و مدل مسیر چندین مشخصه برازندگی وجود دارد. در این پژوهش برای ارزیابی مدل تحلیل عاملی تأییدی از شاخص‌های برازندگی مدل (GOF)، برازندگی نرم شده (NIF)، و شاخص بسیار مهم ریشه دوم برآورد واریانس خطای تقریب (SRMR)

استفاده شده است. شاخص GOF سازش بین کیفیت مدل ساختاری و مدل اندازه‌گیری شده را نشان می‌دهد. بالا بودن شاخص مقدار نیکویی برازش از ۰/۳۶ برازش مدل را نشان می‌دهد. مقدار شاخص برازش برای مدل اعتبار یابی شده در پژوهش حاضر برابر با مقدار ۰/۶۶۳ است بنابراین بزرگ‌تر از حد مجاز می‌باشد و نشان از برازش مناسب مدل دارد. شاخص دیگر برازش مدل شاخص SRMR می‌باشد. حد مجاز این شاخص ۰/۱۲ می‌باشد. برای این مدل مقدار این شاخص از مقدار ۰/۱۲ کمتر می‌باشد و می‌توان گفت مدل برازش مناسبی داشته است. شاخص برازندگی نرم شده نیز برای این مدل مقدار بالاتر از ۰/۸ برآورد شده است و نشان از برازش مطلوب مدل دارد. در مجموع با توجه به هر سه شاخص برازش می‌توان گفت داده‌های این پژوهش با ساختار عاملی و زیربنای نظری تحقیق برازش مناسبی دارد و این بیانگر همسو بودن ابعاد با سازه‌های نظری است.

جدول ۷. نتایج معادلات ساختاری و شاخص‌های کیفیت معادلات ساختاری

مؤلفه‌ها	متغیر	نمونه اصلی	میانگین	انحراف استاندارد	T	Sig	نتایج وضعیت جهت
موانع زیست‌محیطی	موانع زیست‌محیطی و چالش‌های آموزشی و اجتماعی و سیاسی و چالش‌های اقتصادی و چالش‌های ساختاری و تکنولوژی و چالش‌های فرهنگی	۰/۷۵۸	۰/۷۵۶	۰/۰۲۸	۱۹/۷۷۰	۰/۰۰۰	تأیید +
چالش‌های آموزشی		۰/۸۰۵	۰/۸۰۷	۰/۰۲۹	۲۷/۹۲۰	۰/۰۰۰	تأیید +
چالش‌های اجتماعی و سیاسی		۰/۶۴۲	۰/۶۴۵	۰/۰۶۲	۱۰/۲۹۲	۰/۰۰۰	تأیید +
چالش‌های اقتصادی		۰/۵۰۹	۰/۵۰۹	۰/۰۷۵	۶/۷۵۰	۰/۰۰۰	تأیید +
چالش‌های ساختاری و تکنولوژی		۰/۷۹۹	۰/۷۹۶	۰/۰۳۲	۲۵/۱۵۷	۰/۰۰۰	تأیید +
چالش‌های فرهنگی		۰/۷۲۰	۰/۷۱۶	۰/۰۴۲	۱۷/۳۳۰	۰/۰۰۰	تأیید +

نتایج جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که مؤلفه موانع زیست‌محیطی ۱۹/۷۷، مؤلفه چالش‌های آموزشی ۲۷/۹۲، مؤلفه چالش‌های اجتماعی و سیاسی ۱۰/۲۹، مؤلفه چالش‌های اقتصادی ۶/۷۵، مؤلفه چالش‌های ساختاری و تکنولوژی ۲۵/۱۵، مؤلفه چالش‌های فرهنگی ۱۷/۳۳، متغیر موانع اکوتوریسم در استان لرستان را پیش‌بینی می‌کنند.

بحث

هدف پژوهش حاضر شناسایی موانع توسعه اکوتوریسم در استان لرستان بوده است. برای رسیدن به این هدف با ۱۵ نفر از کارشناسان و خبرگان حوزه اکوتوریسم مصاحبه‌های نیمه ساختار انجام شد و تا مرحله اشباع نظری پیش رفت. بر اساس نتایج تحقیق در مرحله کدگذاری باز تعداد ۲۳۸ مضمون پایه، در مرحله کدگذاری محوری تعداد ۱۹ مضمون سازمان دهنده و در مرحله کدگذاری انتخابی به ۶ مضمون اصلی از جمله، چالش‌های زیست‌محیطی، چالش‌های آموزشی، چالش‌های اقتصادی، چالش‌های اجتماعی و سیاسی، چالش‌های فرهنگی و چالش‌های ساختاری و بهره‌برداری از تکنولوژی تحت عنوان موانع توسعه اکوتوریسم در استان لرستان تقلیل یافتند.

بر اساس نتایج پژوهش یکی از موانع اکوتوریسم در استان لرستان چالش‌های زیست‌محیطی بود. نتایج این بخش از پژوهش با تحقیقات لطیفی و وادی (۱۳۹۱)، علیزاده و همکاران (۱۳۹۴)، ویسی و مهماندوست (۱۳۹۸)، Chellik et al (2023)، نشان از همسویی دارد. در راستای تأیید نتایج این بخش از پژوهش می‌توان گفت که عدم آگاهی و دانش زیست‌محیطی و استفاده نادرست از منابع طبیعی و سوءاستفاده اشخاص حقیقی و حقوقی و حتی ارگان‌های دولتی به منابع طبیعی اعم از جنگل‌ها، مراتع، دریاچه‌ها و تالاب‌ها، رودخانه‌ها، کوهپایه‌ها و حتی بیابان‌ها موجب گردیده است که آسیب چشم‌گیری به ثروت‌ها و منابع و داشته‌های طبیعی کشور که از منابع اصلی و پایدار اکوتوریسم به شمار می‌آیند وارد شود.

نتایج نشان داد که یکی دیگر از موانع توسعه اکوتوریسم در کشور استان لرستان چالش‌های آموزشی است که با یافته‌های پژوهش حیدری ساربان (۱۳۹۱) و سامرز و همکاران (۲۰۱۹) همپوشانی دارد. در راستای تأیید این بخش از پژوهش انجمن بین‌المللی اکوتوریسم یکی از اهداف اساسی در اکوتوریسم را بحث آموزش و ارتقاء دانش زیست‌محیطی هر دو گروه جامعه میهمان (اکوتوریست‌ها) و جامعه میزبان (مردم بومی و محلی) می‌داند. بحث آموزش و ارتقاء درک ارزش واقعی منابع طبیعی و تعامل با جامعه محلی و احترام به فرهنگ جامعه میزبان از ضروریات بحث آموزشی و علمی در اکوتوریسم است. آموزش و ارتقاء فرهنگ زیست‌محیطی، چه برای جامعه میهمان و چه برای جامعه میزبان از ضروریات اهداف اکوتوریسم می‌باشد.

یکی دیگر از چالش‌ها و موانع توسعه اکوتوریسم در کشور استان لرستان چالش‌های اقتصادی بوده است که این یافته نیز با نتایج مطالعه لطیفی و همکاران (۱۳۹۱)، علیزاده و همکاران (۱۳۹۴)، ویسی و مهماندوست (۱۳۹۸)، و اوچسکوف^۲ (۲۰۲۴) دارد. در راستای تأیید نتایج این بخش از پژوهش می‌توان گفت که به‌طور کلی اکوتوریسم نسبت به سایر اشکال توریسم سفری گران‌قیمت محسوب می‌شود. دسترسی همگان به محیط‌ها و جاذبه‌های طبیعی و نیز فرهنگی خصوصاً در مناطق دوردست به سهولت و به یکسان صورت نمی‌پذیرد. به همین جهت دولت‌ها می‌بایست با ارائه برخی تسهیلات و امتیازات و کمک‌های نقدی و غیرنقدی به گردشگران به گروه‌هایی از گردشگران از جمله به سالمندان و افرادی که از درآمد و حقوق مکفی برخوردار نیستند امکان سفر را برای همگان فراهم آورند.

چالش‌های اجتماعی و سیاسی یکی دیگر از موانع توسعه اکوتوریسم بوده است که با مطالعه ویسی و مهماندوست (۱۳۹۸) همپوشانی دارد. این چالش از ترکیب موانعی از جمله سیاسی شدن صنعت اکوتوریسم، موانع اجتماعی، تصویر نامناسب از کشور در سطح بین‌المللی، ضعف ارتباطات بین‌المللی ایجاد شده است. جهت تبیین این یافته پژوهشی می‌توان ادعا نمود که سیاست‌گذاری در تدوین و مدیریت طرح‌های جامع اکوتوریستی برای توسعه پایدار می‌بایست توسط متخصصین و کارشناسان علوم زیست‌محیطی، اجتماعی، گردشگری، ثمن‌ها و زیر نظارت مستقیم دولت به انجام برسد و تاکنون این موضوع در سیاست‌های کلی نظام گردشگری استان لرستان لحاظ نگردیده است.

چالش دیگر شناسایی شده در این مطالعه که بر توسعه اکوتوریسم در استان لرستان تأثیرگذار بوده است، چالش‌های فرهنگی می‌باشد. این نتایج با پژوهش‌های حیدری ساربان (۱۳۹۱)، علیزاده و همکاران (۱۳۹۴)، کاظمی (۱۴۰۰)، مطلق و همکاران (۲۰۲۰)، همسو بوده و دارای همپوشانی می‌باشد. جهت تبیین این یافته پژوهشی می‌توان گفت که علاوه بر منابع زیست‌محیطی منابع فرهنگی بخصوص خرده‌فرهنگ‌ها نیز در معرض خطر و نابودی هستند. در مناطق دوردست استان، تعداد راهنمایان متخصص امور بومگردی نسبت به راهنمایان فرهنگی و تاریخی بسیار کمتر است و دسترسی به آنان در همه فعالیت‌های اکوتوریستی به راحتی امکان‌پذیر نمی‌باشد. فقدان آموزش اولیه نسبت به ارزش‌های فرهنگی و طبیعی منطقه مورد بازدید و ارائه آن به بومگردان، هنجارها و برخوردهای اجتماعی و حتی سیاسی فی‌مابین جامعه میزبان و جامعه میهمان را به وجود می‌آورد.

نهایتاً چالش‌های ساختاری و بهره‌برداری از تکنولوژی IT آخرین چالش‌های توسعه اکوتوریست در استان لرستان شناسایی شده است که با یافته‌های مطالعات حیدری (۱۳۹۱)، لطیفی و ودادی (۱۳۹۱) و ویسی و مهماندوست (۱۳۹۸) همپوشانی دارد. نتایج بررسی‌های متعدد نشان می‌دهد که زیرساخت‌های اولیه برای امور گردشگری، امکان دسترسی ایمن و راحت به جاذبه‌های گردشگری را راحت می‌سازد. با توجه به اینکه اصولاً محیط‌ها و منابع طبیعی در خارج از بافت شهری

و چه بسا مناطق دوردست واقع شده‌اند، بنابراین اصل وجود جاده‌ای ایمن و وسایل حمل‌ونقل و ترابری مورد اطمینان برای رسیدن به روستاهای هدف گردشگری و جوامع محلی از ضروریات اجرای برنامه‌های اکوتوریسمی محسوب می‌شود.

نتیجه‌گیری

نتایج نهایی این مطالعه نشان داد که چالش‌های زیست‌محیطی، آموزشی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، فرهنگی، ساختاری و نهایتاً بهره‌برداری از تکنولوژی، از موانع و عوامل اصلی توسعه اکوتوریسم در استان لرستان می‌باشند. یافته‌های بخش کمی نیز نشان داد که همه موانع شناسایی شده در این مطالعه که با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری به دست آمده‌اند به خوبی توانستند سازه اصلی را پیش‌بینی نمایند. لذا این عوامل و موانع موجود می‌تواند زمینه‌ساز بسیاری از تحولات و برنامه‌ریزی پایدار برای هر منطقه باشد. استان لرستان با توجه به ظرفیت فرهنگی و اکوتوریسمی، نیازمند برنامه‌ریزی صحیح با توجه به شرایط حقیقی و در نظر گرفتن موانع و چالش‌های پیش رو می‌باشد.

نتایج این مطالعه نشان داد که چالش‌های زیست‌محیطی در حال حاضر از عمده‌ترین تهدیدهایی است که منابع طبیعی با آن روبروست. علاوه بر نیروی انسانی درگیر در این موضوع، می‌بایست از تغییرات اکولوژیک و آلودگی‌های زیست‌محیطی، تغییرات اقلیمی دما و خشک‌سالی، بحران‌های طبیعی و آلودگی آب‌وهوا نیز نام برد. اصولاً برای اجرایی کردن هرگونه برنامه‌ریزی در حوزه اکوتوریسم با رویکرد توسعه پایدار می‌بایست ابتدا چالش‌های موجود زیست‌محیطی را مورد ارزیابی قرار داد و نسبت به راه‌حل‌های آن چاره‌اندیشی و اقدام نمود. از دیگر دلایل اصلی عقب‌ماندگی توسعه اکوتوریسم در مناطق خاصی نظیر استان لرستان، می‌توان سطح پایین آموزش زیست‌محیطی به‌ویژه برای جوامع محلی و همچنین میزان نگرش و آگاهی و تأثیرپذیری اکوتوریست‌ها از مسائل زیست‌محیطی دانست.

شرایط اقتصادی و عدم توجه به آن نیز از جمله دیگر موانع موجود در حوزه اکوتوریسم است که بی‌توجهی بدان، موفقیت برنامه‌های توسعه صنعت توریسم و خصوصاً اکوتوریسم را دچار نقصان می‌سازد. لذا یکی از مهم‌ترین اهداف توسعه اکوتوریسم، بایستی ارتقاء سطح کیفیت زندگی و درآمد اقتصادی روستاییان و جوامع محلی و ایجاد اشتغال و افزایش بهره‌وری کارآمد آنان صورت باشد. رفع عقب‌ماندگی‌ها و تبعیض‌های اقتصادی هر ناحیه می‌بایست به‌طور جداگانه با توجه به اهداف کوتاه‌مدت، میان‌مدت و درازمدت مورد ارزیابی قرار گیرد و تدابیری کارشناسانه اتخاذ گردد.

توجه به ابعاد فرهنگ‌سازی و چگونگی ارتباط میان جامعه میزبان و گردشگر که در سایه ارائه آموزش‌های مناسب ایجاد می‌شود می‌تواند ضمن کاهش مشکلات فرهنگی و اجتماعی به توسعه اکوتوریسم محلی و ملی منتهی شود. توجه به بعد زیرساختی توسعه گردشگری استان، مزیت رقابتی مقاصد گردشگری را افزایش داده و ضمن رفع مشکلات دسترسی و جاده، هتل و مراکز اقامتی و حمل‌ونقل، نقش پررنگ‌تری نسبت به بقیه موانع هم می‌تواند داشته باشد. از نظر زیرساخت‌های اقامتی، مرمت و احیای خانه‌های سنتی و اقامتگاه‌های بوم‌گردی و اکولوژیکی چه در مناطق روستایی به‌ویژه در روستاهای هدف گردشگری و نیز بافت تاریخی شهرها کمک شایانی به برآورده ساختن احساس آرامش و تجربه زندگی شرقی و سکونت اکوتوریست‌ها می‌نماید.

فناوری‌ها و تکنولوژی‌های جدید نیز نقش فزاینده‌ای در توسعه اکوتوریسم ایفا می‌کنند. ابزارها و پلتفرم‌های مختلفی وجود دارد که می‌توان از آن‌ها برای ارتقای تجربیات گردشگران، ترویج شیوه‌های پایدار و مدیریت مؤثر مقاصد اکوتوریسمی استفاده کرد. این فناوری‌ها می‌توانند به گردشگران در برنامه‌ریزی سفر خود، یافتن اطلاعات در مورد جاذبه‌های محلی، رزرو اقامتگاه و فعالیت‌ها و یادگیری در مورد فرهنگ و محیط‌زیست محلی کمک نماید.

حامی مالی

بر اساس اظهار نویسندگان این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمامی مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشته‌اند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در ارتباط با نویسندگی یا انتشار مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از تمامی کسانی که در انجام پژوهش حاضر یاری‌رسان بوده‌اند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقاله را عهده‌دار بوده‌اند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- حشمتی، مسیب؛ نعمتی، عادل؛ قیطوری، محمد؛ احمدی، محمد و محبی، علی. (۱۴۰۲). ارزیابی عوامل تهدیدکننده اکوتوریسم و زیرساخت‌های موردنیاز آن به‌منظور پایداری منابع طبیعی در استان کرمانشاه. *مدیریت جامع حوزه‌های آبخیز*، ۳(۱)، ۱-۱۵. <https://doi.org/10.22034/TWM.2023.1998777.1069.15>
- حیدری ساربان، وکیل. (۱۳۹۱). تحلیل موانع مؤثر بر توسعه گردشگری روستای سردابه، شهرستان اردبیل. *فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۱(۱)، ۶۸-۸۱.
- سپهر، عادل و صفراآبادی، اعظم. (۱۳۹۲). تحلیل شاخص‌های اثرگذار بر توسعه اکوتوریسم در مناطق بیابانی ایران. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۵(۴)، ۱۳۷-۱۵۴. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2013.36140>
- علیزاده آذر، کامران؛ احمد توزه، واحد و عزیزیان، صلاح. (۱۳۹۴). تحلیلی بر وضعیت توسعه گردشگری و موانع عمده جذب گردشگر در شهرها (نمونه موردی مهاباد). *مجله گردشگری شهری*، ۲(۳)، ۲۵۲-۲۳۳. <https://doi.org/10.22059/JUT.2015.58446>
- کاظمی، شهریار. (۱۴۰۰). تحلیلی بر موانع توسعه اکوتوریسم در ایران، پنجمین کنگره بین‌المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط‌زیست و گردشگری ایران، تبریز.
- گودرزی، مجید؛ سلطانی، زهرا و متینی نژاد، اعظم. (۱۴۰۲). تدوین و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری پزشکی در کلان‌شهر اهواز. *مجله گردشگری شهری*، ۱۱(۱)، ۲۰-۱. <http://doi.org/10.22059/JUT.2024.373612.1195>
- لطیفی، سمیه و وادی، الهام. (۱۳۹۱). تحلیل موانع توسعه گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری شهرستان همدان. *مجموعه مقالات اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، مشهد*. ایران.
- لطیفی، سمیه؛ نادری، کریم و زلیخانی سیار، لیلا. (۱۳۹۲). موانع توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی همدان (با تأکید بر روستاهای هدف گردشگری)، *مجله برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۳(۹)، ۸۷-۷۷.
- مباشری، علی‌اصغر، شکاری، فاطمه، باقری، مسلم، معاون، زهرا و کیانی، مهرداد. (۱۴۰۱). مدل توسعه اکوتوریسم در ایران: ابعاد و استراتژی‌ها. *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۷(۵۷)، ۱۴۷-۱۷۸. <https://doi.org/10.22054/tms.2022.65355.2666>
- موحد، علی و زاده‌دباغ، نسیم. (۱۳۸۹). ارزیابی توان اکولوژیک محدوده رودخانه دز حدفاصل سد تنظیمی تا بند قیر برای طبیعت‌گردی. *فصلنامه محیط‌شناسی*، ۳۶(۵۵)، ۱۳-۲۴. <http://doi.org/20.1001.1.10258620.1389.36.55.1.8>
- موسوی، سید حجت؛ کیانی، صدیقه؛ صادقی، آرش و اکبری فیض‌آبادی، حسین. (۱۴۰۱). ارزیابی قابلیت توسعه طبیعت‌گردی بر مبنای عیارسنجی اکولوژیکی و مدیریتی در زیستگاه حیات‌وحش عباس‌آباد. *فصلنامه مهندسی اکوسیستم بیابان*، ۶(۱۶)، ۱۱۹-۱۳۴. <http://doi.org/10.22052/6.16.119>

- میمندی، فاطمه؛ کیوان نیا، سامان و شیرمحمدی، علی. (۱۴۰۲). بررسی چالش‌های هوشمند سازی اقامتگاه‌های بوم گردی. *مجله گردشگری شهری*، ۱۰(۴)، ۳۵-۱۷. <http://doi.org/10.22059/JUT.2024.352721.1102>
- نوحه‌گر، احمد؛ حسین زاده، محمد مهدی و پیراسته، اسما. (۱۳۸۸). ارزیابی قابلیت‌های طبیعت‌گردی جزیره قشم با بهره‌گیری از مدل مدیریت استراتژی SWOT. *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، ۷(پیاپی ۱۵)، ۱۵۱-۱۷۲.
- ویسی، هادی و مهماندوست، خدیجه. (۱۳۹۸). بررسی موانع توسعه صنعت گردشگری بین‌المللی در ایران با تأکید بر گردشگری ورودی. *فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک*، ۱۱(۳۷)، ۱۹۷-۱۹۴. <http://doi.org/20.1001.1.17354331.1394.11.37.6.7>
- یزدانی، علی؛ کیانی سلمی، صدیقه و بسحاق، محمدرضا. (۱۳۹۷). سنجش نقش جاذبه‌های طبیعت‌گردی در توسعه گردشگری باغ بهادران و تحلیل شاخص‌های مؤثر در آن. *نشریه جغرافیا و توسعه*، ۱۶(۵۳)، ۱۹۵-۲۱۸. <http://doi.org/10.22111/GDIJ.2018.4217>

References

- Alizadeh Azar, K., Ahmad Tozeh, V., & Azizian, S. (2014). An analysis of the state of tourism development and major obstacles to attract tourists in cities (case example of Mahabad). *Journal of Urban Tourism*, 2(3), 233-252. doi: 10.22059/JUT.2015.58446. [In Persian].
- Arsić, S., Nikolić, D., & Živković, Z. (2017). Hybrid SWOT - ANP - FANP model for prioritization strategies of sustainable development of ecotourism in National Park Djerdap, Serbia. *Forest Policy and Economics*, 80, 11-26. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2017.02.003>
- Bagozzi, R. & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models, *Journals of the Academy of Marketing Science*, 13(3), 989-1006.
- Beaumont, N. (2011). The third criterion of ecotourism: are ecotourists more concerned about sustainability than other tourists?. *Journal of Ecotourism*, 10(2), 135-148. <https://doi.org/10.1080/14724049.2011.555554>
- Chellik, S., Mansouri, I., Squalli, W., Achiban, H., Serbouti, S., Mounir, M., & Zidane, L. (2023). Ecotourism in Morocco: Review of the Current Situation, Natural Potential, Cultural Diversity, Obstacles and Recommendations for Future Research. *Tropical Journal of Natural Product Research*, 7(10), 4119-4127. <http://www.doi.org/10.26538/tjnpr/v7i10.1>
- Choi, M. A. (2020). Multiple environmental subjects: Governmentalities of ecotourism development in Jeungdo, South Korea. *Journal of Geoforum*, 110, 77-86. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.01.011>
- Das, M., & Chatterjee, B. (2015). Ecotourism: A panacea or a predicament? *Tourism management perspectives Journal*, 14, 3-16. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.01.002>
- Donohoe, H. M., & Needham, R. D. (2006). Ecotourism: The evolving contemporary definition. *Journal of Ecotourism*, 5(3), 192-210. <https://doi.org/10.2167/joe152.0>
- Drumm, A., & Moore, A. (2005). An introduction to ecotourism planning. *The Nature Conservancy: Arlington, VA, USA*.
- Godarzi, M., Soltani, Z., & Metininejad, A. (2023). Compilation and prioritization of factors affecting the development of medical tourism in Ahvaz metropolis. *Journal of Urban Tourism*. 11(1), 1-20. <http://doi.org/10.22059/JUT.2024.373612.1195>. [In Persian].
- Henseler, J., Hubona, G., & Ray, P. A. (2016). Using PLS path modeling in new technology research: updated guidelines. *Industrial management & data systems*, 116(1), 2-20. <https://doi.org/10.1108/IMDS-09-2015-0382>
- Henseler, J., Ringle, C. M., & Sinkovics, R. R. (2009). The use of partial least squares path modeling in international marketing. In *New challenges to international marketing*. Vol(20), 277-319. Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1108/S1474-7979\(2009\)0000020014](https://doi.org/10.1108/S1474-7979(2009)0000020014)
- Heshmati, M., Nemati, A., Gheitury, M., Ahmadi, M., & Mohebi, A. (2023). Evaluation factors threatening ecotourism and its needed infrastructures for sustainable natural resources in Kermanshah province, Iran. *Integrated Watershed Management*, 3(1), 1-15. <https://doi.org/10.22034/IWM.2023.1998777.1069>. [In Persian].
- Heydari Sarban, I. (2012). Analysis of obstacles affecting tourism development in Sardabeh village, Ardabil city. *Quarterly Journal of Geography and Environmental Studies*, 1(1). 68-81. [In Persian].

- Hunt, C. A., & Harbor, L. C. (2019). Pro-environmental tourism: Lessons from adventure, wellness and eco-tourism (AWE) in Costa Rica. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 28, 45-68. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2018.11.007>
- Kazemi, S., (2021), an analysis of the obstacles to the development of ecotourism in Iran, *5th International Congress of Agricultural Development, Natural Resources, Environment and Tourism of Iran*, Tabriz. [In Persian].
- Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Latifi, S., & Wadi, E. (2012). Analysis of barriers to the development of rural tourism in the target villages of Hamadan city. *Proceedings of the first national conference on geography and rural planning*, Mashhad. Iran. [In Persian].
- Latifi, S., Naderi, K., & Zulikhani Sayar, L. (2013). Obstacles to the development of tourism activities In the rural areas of Hamedan (with emphasis on the target villages for tourism), *Regional Planning Journal*, 3(9), 77-87. [In Persian].
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newberry Park.
- Meimandi, F., Kivan Nia, S., & Shirmohammadi, A. (1402). Examining the challenges of smartening ecotourism accommodations. *Journal of Urban Tourism*, 10(4), 17-35. <http://doi.org/10.22059/JUT.2024.352721.1102>. [In Persian].
- Mobasheri, A.A. Shekari, F. Bagheri, M. Moaven, Z. Kiani, M. (2022). A Model of Ecotourism Development in Iran: Dimensions and Strategies. *Tourism Management Studies*, 17(57), 147-178. <https://doi.org/10.22054/tms.2022.65355.2666>. [In Persian].
- Moore, A. D., Drumm, A., Soles, A., Patterson, C., & Terborgh, J. E. (2005). *Ecotourism Development: A Manual for Conservation Planners and Managers*. Arlington, Virginia, USA: The Nature Conservancy. ISBN: 1-886765-14-6.
- Motlagh, E. Y., Hajjarian, M., Zadeh, O. H., & Alijanpour, A. (2020). The difference of expert opinion on the forest-based ecotourism development in developed countries and Iran. *Land use policy*, 94, 104549. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104549>
- Mousavi, S. H., Kiani, S., Sadeghi, A., & Akbari, H. (2022). Assessing the capability of ecotourism development based on ecology and management titration in Abbas Abad wildlife refuge. *Desert Ecosystem Engineering*, 6(16), 119-134. <http://doi.org/10.22052/6.16.119>. [In Persian].
- Movahed, A., & Zadeh Dabagh, N. (2010). Evaluation of Ecological Potential Dez River confine (Tanzimi sluice than Ghire sluice) for Ecotourism. *Journal of Environmental Studies*, 36(55), 13-24. [In Persian].
- Neger, C. (2022). Ecotourism in crisis: an analysis of the main obstacles for the sector's economic sustainability. *Journal of Ecotourism*, 21(4), 311-333. <https://doi.org/10.1080/14724049.2021.1942019>
- Nohegar, A. Hosseinzadeh, M.M. & Pirasteh, A. (2009). Evaluation of nature tourism capabilities of Qeshm Island using SWOT strategy management model. *Geography and Development*, 7(15), 151-172. [In Persian].
- Otcheskov, A. (2024). Development of ecotourism in the Volga region: Case studies and strategies. *International Journal of Science and Research Archive*, 12(01), 671-682.
- Roday, S., Biwal, A., & Joshi, V. (2010). *Tourism operations and management*. Oxford: University Press.
- Ryngnga, P. K. (2008). Ecotourism prioritization: a geographic information system approach. *South Asian journal of tourism and heritage*, 1(1), 49-56.
- Salman, A., Jaafar, M., Mohamad, D., & Malik, S. (2021). Ecotourism development in Penang Hill: a multi-stakeholder perspective towards achieving environmental sustainability. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 42945-42958. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-13609-y>
- Samal, R., & Dash, M. (2023). Ecotourism, biodiversity conservation and livelihoods: Understanding the convergence and divergence. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 11(1), 1-20. <https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2022.11.001>

- Sepehr, A., & Safarabadi, A. (2012). Analysis of indicators affecting the development of ecotourism in the desert areas of Iran. *Human Geography Research (Geographic Research)*, 45(4), 137-154. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2013.36140>. [In Persian].
- Shemshad, M., & Malek Mohammadi, I. (2021). Analysis of Factors Affecting the Ecotourism Development (In Pasture and Forest Cooperatives in Golestan Province, Iran). *International Journal of Architecture and Urban Development*, 2 (4), 19-24.
- Summers, J., Cavaye, J., & Woolcock, G. (2019). Enablers and Barriers of Tourism as a Driver of Economic and Social-cultural Growth in Remote Queensland. *Journal of Economic Papers*, 38(2), 77094. <https://doi.org/10.1111/1759-3441.12246>
- Taber, K. S. (2018). The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in science education*, 48, 1273-1296. <https://doi.org/10.1007/s11165-016-9602-2>
- UNESCO World Heritage Centre. (2020). World Heritage List, available at: <https://whc.unesco.org/en/list/?order=country>.
- UNWTO. (2024). Tourism Highlights, 2014Edition, Madrid: World Tourism Organization.
- Veicy, H., & Mehmandoost, K. (2015). Investigation of the Obstacles of the International Tourism Development in Iran (With Emphasis on Inbound Tourism). *Geopolitics Quarterly Journal*, 11(37), 197-194. <http://doi.org/20.1001.1.17354331.1394.11.37.6.7> [In Persian].
- yazdani, A., kiani salmi, S., & boshagh, M. R. (2018). Assessment of the role of nature tourism attraction on development of the Baghbahadoran tourism and analysis of its effective indicators. *Geography and Development*, 16(53), 195-218. <http://doi.org/10.22111/GDIJ.2018.4217>. [In Persian].

